

ԻՍՖԱՀԱՆԻ ՆԱՀԱՆԳԻ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ
ՏԵՂԱՆՎԱՆԱԿԵՐՏ ԱԾԱՆՑՆԵՐԸ

ԷԼԱՇԵ ԹԱՂՎԱԵԻ

Տեղանվանագիտությունը պարսկերենի գիտական հետազոտության մեջ նոր բնագավառ է, որին անդրադարձել են քիչ թվով մասնագետներ, որոնց տեսական դրույթներով առաջնորդվել ենք մեր դաշտային աշխատանքների ընթացքում: Ամբողջ լեզվական նյութը քննում ենք եղած սակավաթիվ աղբյուրների և մեկնաբանությունների¹ հիման վրա, սակայն մեծ մասամբ դրանք մեր անձնական դիտարկումների արդյունք են և առաջին անգամ են դրվում գիտական շրջանառության մեջ:

Իսֆահանի տեղանունների համակարգում պարզ տեղանունները համեմատաբար քիչ են: Դրանք հիմնականում աշխարհագրական եզրեր, էթնոնիմներ, հասարակ գոյականներ, նույնիսկ բուսանուններ են, որոնք վերածվել են հատուկ անունների. օր.՝ Իսֆահան շահրեստանի Շահռեզա շրջանի *Dašt* տեղանունը՝ «դաշտ», Քաշան շահրեստանի Քուհիվայե դեհեստանի *Darre* գյուղանունը՝ «ձոր», Քաշանի Քուհդաշտ դեհեստանի *Van*՝ «ծառ», տեղանունը, Քաշանի *Čenār* գյուղանունը՝ «սոսի», և այլն:

Իսֆահանի տեղանունների բառակազմական ամենատարածված ու կենսունակ եղանակը ածանցումն է՝ տեղանվանակերտ վերջածանցների միջոցով: Դրանք բառային ինքնուրույն իմաստից զուրկ միավորներ են, որոնք, որպես բառակազմիչ ցուցիչներ, էական դեր ունեն տեղանվանական համակարգի որոշարկման, ծագումնաբանական ու իմաստային խնդիրների լուսաբանման առումով:

Իսֆահանի տարածքի տեղանունների հիմնական տեղանվանակերտ ցուցիչներն են՝ *-ābād*, *-ān*, *-gerd/-jerd*, *-vān*:

-ābād

-abad՝ պահլավերեն **ā-pātīk* < հին իր. *ā-pāta*² (< **pā*- «պահել, պահպանել» արմատից)՝ «տեղ, շեն, վայր» նշանակությամբ (հմմտ.՝ հյ. -ապատ < մ. իր. **āpāt* (< **āpāta*-) Իսֆահանի տեղանվանական համակարգի ամենակենսունակ ածանցն է: Այս կադապարով կազմված նորաբանությունները փոխարինում են ավելի հին տեղանուններին: Նշենք, որ իրանական տեղանվանական համակարգի փոփոխությունը

¹ Տե՛ս, օրինակ, **Գ. Ա. Ասատրյան**, Իրանակասպյան տարածաշրջանի անվանագիտության տեսության շուրջ // Իրան-նամե, Եր., 2011, էջ 42-43:

² Տե՛ս **Asatrian, G.**, *Hūmbābā yā Farhang-e gūēshā-ye markazī-ye Īrān*, Tehran, 2011, էջ 6:

հիմնականում տեղի է ունենում հենց այս տեղանվանակերտ ցուցիչով կազմված անունների միջոցով: Իսֆահանի տարածքում - *ābād* վերջածանցը տեղանուններ է կազմում անձնանուններից, բուսանուններից և կենդանիների անուններից, ցեղանուններից, ջուր մատնանշող բառամիավորներից, նաև՝ տարբեր խոսքի մասերից:

ա) Անձնանուն + *-ābād*

Տեղանուններ, որոնց հիմքում անձնանուններ են: Ընդհանրապես, անձնանուններից կազմված տեղանունները եթե դիտարկենք աշխարհագրական օբյեկտն անվանող կամ բնակլիմայական պայմանները բնութագրող տեղանունների հետ, ապա ժամանակագրական առումով դրանք գուցե ավելի նոր են: Ըստ Նիկոնովի՝ անձնանուններից կազմված տեղանունները առաջացել են տոհմային կարգի քայքայման ժամանակ³:

Խալեդաբադ դեհեստանի *Karīmābād* գյուղը կոչվել է հիմնադրի՝ Քարիմխանի անունով: Իսկ դեհեստանի անունը *Xālīdābād*⁴, ըստ ամենայնի, կրկին անձնանունից է առաջացել: Բարխար օ Մեյմե շահրեստանի Բարխար շրջանի Բարխար-ե Շարդի դեհեստանի *Mahmūdābād* տեղանունը հայերեն կարելի է մեկնաբանել «Մահմուդաշեն»:

բ) Կենդանու անուն կամ բուսանուն + *-ābād*

Գյուղանունը կազմված է *sen-* և *-ābād* բաղադրիչներից. *sen* բառույթն ունի մի քանի իմաստ, որոնց թվում են «ատամ», «դանակ սրելու գործիք» իմաստները, սակայն կարծում ենք, որ դա փաթաթվող, մազցող ծառատեսակի անուն է, որն արաբերենում հայտնի է *ašqata* անունով: Նույն ծառատեսակի անվանումից է կազմված նաև Իսֆահան շահրեստանի *Senyān* գյուղի անունը: Այս բուսատեսակը (լատ. *Cassia, senna*) ունի նաև դեղագործական նշանակություն և ավելի հատուկ է Իրանի հարավային շրջաններին՝ Միստան-Բոլուջեստան, Հորմոզգան, Բուշեհր և այլն:

Kabūtarābād - գյուղ է Իսֆահան շահրեստանում: Տեղանունը կազմված է *Kabūtar* և *-ābād* բաղադրիչներից: *Kabūtar* նշանակում է «աղավնի»: Տեղանունը նշանակում է «աղավնիների գյուղ»⁵: Իսկ «աղավնին» տեղանվանակերտ միավոր է:

գ) Ցեղանուն + *-ābād*

Իմաստային այս դաշտին պատկանող տեղանունները բավականին տարածում ունեն Իրանի տեղանվանական համակարգում, սակայն քիչ են հանդիպում Իսֆահանի նահանգում: Ըստ ամենայնի՝ սա բացատրվում է երբեմնի Մեծ Մարաստանի մաս կազմելու և այնուհետև զուտ իրանական ազդեցության տակ գտնվելու հանգամանքով:

³ Տե՛ս **Никонов В. А.** Введение в топонимику. М., 1965, էջ 30:

⁴ Տեղանունները հավաքել է հեղինակը 2009-2011 թթ. ամռանը Իսֆահան նահանգում կատարած դաշտային աշխատանքների ընթացքում:

⁵ Հմմտ.՝ հայ. Աղավնո, Աղավնատուն, Աղվանաձոր և այլ տեղանուններ:

Իսֆահանի նահանգի էթնիկ կազմը մշտապես պահպանվել է, նվաճողների ազդեցությանն այն քիչ է ենթարկվել, և էթնիկ տեղաշարժերը չեն ունեցել էական նշանակություն:

Իսֆահան նահանգի Քուիփայե շահրեստանի Ջաբալ դեհեստանում է գտնվում Kordābād տեղանունը, որը կազմված է Kord «քուրդ» էթնոնիմից՝ -ābād տեղանվանակերտ ձևությամբ, և նշանակում է «քրդերի գյուղ»: Քուրդ ցեղանունով է կազմված նաև Մամիրոմ շահրեստանի կենտրոնական շրջանի Վարդաշտ դեհեստանի Deh-Kord գյուղանունը, հմմտ. Deh «գյուղ» < հ. իր. *dahyu- և Kord «քուրդ»:

դ) Տարբեր խոսքի մասեր + -ābād

Այս կազմով տեղանուններն Իսֆահանի տեղանվանական համակարգում բավականին մեծ տեղ են զբաղեցնում:

Noukābād - Այս գյուղը գտնվում է Արդեսթան շահրեստանի Բարզավանդ դեհեստանում: Բնակչության թվաքանակի մասին տվյալներ վկայված չեն: Գյուղի անվան հիմքում ընկած է Nouk- արմատը, որը նշանակում է «վերջ, ծայր, ինչպես նաև կտուց»: Հակված ենք կարծելու, որ սա ծայրամասում կամ բոլոր գյուղերի վերջում գտնվող գյուղ է, որից էլ ստացել է իր անունը: Նշենք նաև, որ nouk բառը սողոսկան փոխառություն է նոր պարսկերենում, որը կիրառվել է կետ, ծայր իմաստով, հմմտ.՝ սողոսկերեն nwk: Հնարավոր է՝ կապ ունի նաև սկյութական բարբառներում հանդիպող nūha, nauha ձևերի հետ⁶:

Իսֆահանի տեղանվանական համակարգում մեծ թիվ են կազմում հատկապես -ān տեղանվանակերտ վերջածանցով տեղանունները, որն իր կենսունակությամբ կատարում է երկու գործառույթ.

1) -ān ածանցը հանգում է իրանական ներկա դերբայի *-āna ածանցին (ավ.՝ - āna, հին հնդկերենում՝ -āna): Միանալով բայի ներկայի հիմքին՝ -ān -ը ձևավորում է ներկայի դերբայներ, ածականներ:

2) -ān հոգնակիակերտ ածանցը հանգում է հին պարսկերեն *-āna, ավ. լեզվում՝ - āna, դաս. պարսկերենում՝ -ān ձևերին⁷:

-ān ցուցիչը տեղանուններ է կազմում անձնանուններից, բուսանուններից և կենդանիների անուններից, էթնոնիմներից: Դրանք նաև սոցիոտեղանուններ, պաշտամունքային լիցք ունեցող տեղանուններ, տարբեր խոսքի մասերից կազմված ձևեր են: Այդ կազմությունները կարելի է ներկայացնել հետևյալ խմբավորումներով.

ա) անձնանունով կազմված:

Kāviān - գյուղ Ֆալավարջան շահրեստանի կենտրոնական բախշի

⁶ Տե՛ս **Henning, W.B.**, Sogdian Loan-Words in New Persian, Bulletin of the School of Oriental Studies, University of London, vol. 10, No. 1, 1939, էջ 94-95:

⁷ Որոշ տեղանուններում -ān-ը միաձուլված է հիմքին, հանգում է հին պարսկերեն *-ānām, ավ.՝ -ānam հոգնակի թվով դրված գոյականների սեռական հոլովի ցուցիչին: Օր.՝ ն. պ. *Esfāhān*, դաս. պարսկերենում՝ *Sipāhān*(*Ispāhān*), մ. պ. *Spāhān*: Պրսկ. *Irān*, դաս. պարսկերեն՝ *Ērān*, մ. պ. *Ērān*, հին պարսկերեն՝ **aryānām* < հ. պ. *ariya*, ավ. *airya* - «արիացի»:

Էջթերջան դեհեստանում: Kāvi է անվանվել իրանական առասպելաբանության մեջ քրմերի միությունը, որոնք զրադաշտական ավանդության մեջ բազմաստվածության կողմնակիցներն էին և ձգտում էին քաղաքական գերիշխանության: Ավելի ուշ Ավեստայում Քավին ընդունվում էր որպես արքայի տիտղոս, որտեղից էլ առաջացել է Քեյանյան արքայատոհմի անունը: Ըստ երևույթին, գյուղն այդպես է կոչվում ցույց տալու համար, որ այժմ այստեղ են ապրում այդ պատմական արքայատոհմի ժառանգները:

Seyyedān - գյուղ Բաֆահան շահրեստանի Ջելգե բախշի Էմամզադե-է Աբդոլազիզ դեհեստանում: Ունի 202 բնակիչ: Տեղանվան առաջին բաղադրիչը seyzed բառն է, որ նշանակում է առաջնորդ, Սարդար ցեղի իշխան:

բ) Կենդանիների անուններից և բուսանուններից կազմված: Տեղանվանագիտության մեջ բուսանուններից (ֆիտոտոպոնիմներ) և կենդանիների անուններից (զոոտոպոնիմներ) բաղկացած տեղանունների կազմության մեջ որևէ բույսի կամ կենդանու անվանման օգտագործումը խոսում է և՛ տվյալ տարածքում դրանց առատության մասին, և՛ այդ մարդկանց կողմից տրված գնահատականի մասին: Վ. Նիկոնովը վերջինը կապում է մարդկային մտածելակերպի և դրա զարգացման աստիճանի հետ, որի մի մասն են նաև պաշտամունքը և պաշտամունքային գաղափարները⁸: Տեղանվանագիտական նյութը շատ հաճախ մեզ տեղեկություն է տալիս տվյալ տարածքի բուսական աշխարհի մասին, որը տեղանունների ծագման հարցում բնական կարևոր կենսապայման է⁹: Ուստի պատահական չէ մեծաթիվ տեղանունների գոյությունը, որոնց հիմքում ընկած է բուսանուն: Բուսական և կենդանական աշխարհը, լինելով շրջակա օբյեկտիվ իրականության անքակտելի մասը, մեծ դեր և ազդեցություն ունի մարդկանց վրա բնակության վայրերի ընտրության հարցում և հետագայում ապրելու ընթացքում: Ուստի բուսական և կենդանական ներկայացուցիչների անուններից կազմված տեղանունները ձեռք են բերում նաև պատմական, պաշտամունքային տեղեկության բացահայտման արժեք:

Kaharān - այս գյուղը գտնվում է Բաֆահան շահրեստանի Քուհփայե բախշի Ջաբալ դեհեստանում: Kahar տեղանվանահիմքը ունի «բոսորագույն, մուգ կարմիր գույնի ձի» իմաստը: Կարելի է ենթադրել, որ գյուղն իր անունը ստացել է կենդանանունից. այստեղ տարածված է այդ ցեղատեսակի ձիերի բուծումը:

Kandalān - Բաֆահան շահրեստանի գյուղերից է: Kandal-ը բուսատեսակ է (լատ. Dorema ammoniacum), որը տարածված է Իրանի ամբողջ տարածքում: Այս գյուղում բուսատեսակի առատությունն ընդգծվել է բնակավայրի անվանման մեջ:

Saharān - գյուղ Բաֆահան շահրեստանի Բոնոուդ բախշի Գավխունի դեհեստանում: Sahar բառը կովի ցեղատեսակ է նշանակում:

Mārān - գյուղ Շահռեգա շահրեստանի կենտրոնական բախշի

⁸Տե՛ս Никонов В. А., նշվ. աշխ., էջ 24-27:

⁹Տե՛ս Басик Н. С. Общая топонимика. М., 2006, էջ 61-70:

Մանգարիե դեհեստանում: Տեսարժան վայրերից կարելի է հիշատակել Քյարութար (բառացի՝ «աղավնի») աշտարակը, Հալաջքեշ կամուրջը: Տեղանունը կարելի է ստուգաբանել 2 ձևով. գյուղը աչքի է ընկնում օձերի առատությամբ, կամ էլ գործ ունենք սոցիոտոպոնիմի հետ. Դեհխոդան *mārān* բառը մեկնաբանում է որպես երկաթագործներ: Այստեղից կարելի է գյուղի անունը ստուգաբանել «երկաթագործների գյուղ»¹⁰:

Karčākān - գյուղ Լենջան շահրեստանի Բաղ-է Բահադորան բախշի Չամռուղ դեհեստանում: Տեղանվան հիմքում ընկած է *Karčak* բուսանունը, որի լատիներեն տարբերակն է *Ricinus communis*: Դեղաբույս է: Տերևները խոշոր են, կանաչ կամ կարմրագույն, ցողունը՝ կլոր և ոսկեգույն: Այս բույսի հատիկներից ստանում են ձեթ: Այն օգտագործվում է դեղագործական ախտահանիչ նպատակներով, բիոդիզելային վառելիքներում:

Kajān - գյուղ Նային շահրեստանի կենտրոնական բախշի Բահարեսթան դեհեստանում: Տեղանվան հիմքում ընկած է բուսանուն. *kaj*-ը աղեղանման բույս է, որը կոտրված ոսկորներին են դնում:

Jazalān - գտնվում է Նային շահրեստանի կենտրոնական բախշի Լայ-է Սիյահ դեհեստանում: *Jazal*-ը խուրման է, ըստ երևույթին գյուղը հայտնի է խուրմայի առատությամբ:

Gazestān - գյուղ Արդեսթան շահրեստանում: *Gaz*-ը «կարմրան» ծառատեսակ է (լատ. *Tamarix*), որն աճում է ջրային, խոնավ, լեռնային պայմաններում: Այս բույսն ունեցել է նաև պաշտամունքային նշանակություն, հմմտ.՝ արաբ. *torfā*, հնդ. *čāhāv*: Իրանում վկայված է կարմրանի հինգ տարատեսակ: Օգտագործվում է մասնավորապես հայտնի *Gaz* քաղցրավենիքները պատրաստելիս: Նույն բուսանունից է Իսֆահան շահրեստանի *Gaz* քաղաքի անունը:

Malāzejān - Գուլփայեզան շահրեստանի գյուղերից է: *Malāz*-ը գայլին տրվող անվանումներից մեկն է: Գայլ կենդանու անունը որպես տեղանվանահիմք բավական տարածված է, հմմտ.՝ *Gorgān* < **vrkāna*- տեղանունը կամ Գայլ գետանունը Հայկական լեռնաշխարհում և այլն: Իսկ Բորխար վա Մեյմե շահրեստանի *Gorgāb* տեղանունը, որն ըստ ամենայնի առաջացել է հիդրոնիմից, կազմված է *gorg* «գայլ» և *āb* «ջուր» բաղադրիչներից: Տեղանունը բառացի նշանակում է «գայլաջուր»:

զ) Էթնոնիմներից կազմված տեղանուններ և սոցիոտեղանուններ:

Joukārān - Իսֆահան շահրեստանի Քուհփայե բախշի Թուղեշք դեհեստանի գյուղ: Բնակչության թիվը հայտնի չէ: *Joukār* < *Jou-* «գարի» + *-kār* «աշխատանք». տեղանունը կարելի է ստուգաբանել որպես «գարի մշակողների գյուղ»:

Xārzānān - գտնվում է Իսֆահան շահրեստանի Քուհփայե բախշի Թուղեշք դեհեստանում: *Xārzān* < *Xār-* «փուշ» + *-zān* < *zadan* «խփել». տեղանունը կարող է առաջացած լինել զբաղմունքի անունից:

¹⁰ Տե՛ս *Dehkhoda, Aliakbar*, *Lughatname.chief editor: Mohammad mioin&jafar shahidi. tehran university publication, v. 12, 1993-94, էջ 17596*: Ի դեպ՝ բառարանը բաղկացած է 14 հատորներից և էջակալումը ընդհանուր է:

Pīlevarān - գտնվում է Իսֆահան շահրեստանի Խումե բախշի Բորաան դեհեստանում: Կլիման բարեխառն է: Բնակչության հիմնական զբաղմունքը հողագործությունն է: Տեղանվանահիմքը՝ Pīlevar-, նշանակում է «փերեզակ, դեղավաճառ, չարչի, թափառաշրջիկ առևտրական»¹¹: Գյուղի անվանումը կարելի է ստուգաբանել որպես «չարչիների գյուղ»:

Čūpānān - գտնվում է Նային շահրեստանի Անարաք բախշի Չուփանան դեհեստանում: Գյուղը հիմնադրվել է 1280 թ. ուղտապանների կողմից, հմմտ.՝ čūpān «հովիվ»:

դ) Տարբեր խոսքի մասերից + -ān վերջածանցով կազմված այս տեղանունների հիմքում ընկած են՝ գոյական, ածական, ներկայի դերբայ և այլ խոսքի մասեր: Այսպիսի տեղանունները Իսֆահանի տեղանվանական համակարգում բավականին մեծ թիվ են կազմում:

Deh-e Gordān - գյուղ Արդեսթան շահրեստանի կենտրոնական բախշի Բալա դեհեստանում: Տեղանունը կազմված է հետևյալ բաղադրիչներից՝ Deh «գյուղ», Gord «քաջ մարտիկ, ռազմիկ» + -ān: Այս տեղանվան մեջ պահպանվել է Gord «քաջ մարտիկ, ռազմիկ» բառամիավորը, որը իրանական հին միավորներից է և այսօր դուրս է մնացել գործուն բառապաշարից:

Pīkān -գտնվում է Իսֆահան շահրեստանի Ջարդույե-է Մոֆլա շրջանի համանուն դեհեստանում՝ Մոհամմադ Նաջվան լեռնաշղթայի հյուսիսային ստորոտին: Տեղանքին բնորոշ է չոր, կիսաանապատային կլիմա: Գյուղում հայտնի են շուկան և էմիր Հեյդարի ամրոցը, որոնք պահպանվել են Սասանյան շրջանից: Այս գյուղի բնակիչները Մոհամմադ իբն Հանաֆիի շնորհիվ ընդունել են իսլամը, ապա Մուլթան Բաբահաջիի ջանքերով դարձել են շիա, վերջինիս գերեզմանը գյուղում համարվում է ուխտագնացության վայր: Փիքանի մայր մզկիթը կառուցվել էր սելջուկյան սուլթան Սինջարի օրոք, բայց հետագայում ավերվել է: Գյուղանունը Pīr Bakrān ձևի կրճատված տարբերակն է: Այդ անունը կրող անձի գերեզմանը գտնվում է գյուղի տարածքում¹²:

Bādafšān - գտնվում է Իսֆահան շահրեստանի Քուհփայե բախշի Հումե դեհեստանում, բնակիչների հիմնական զբաղմունքն է հողագործությունը և թեթև արդյունաբերությունը: Տեղանունը կազմված է երկու բաղադրիչից՝ bād «քամի» *wāta- և afšān- < afšandan բայի ներկայի դերբայից, նշանակում է «քամոտ գյուղ»:

Šeydān - գտնվում է Իսֆահան շահրեստանի կենտրոնական բախշի հարավային Բորաան դեհեստանում: Ունի 534 բնակիչ: Տեղանվան հիմքը šeyd-, նշանակում է «արևի լույս, փայլ», հմմտ.՝ պրսկ. xor-šīd «արեգակ»: Ըստ երևույթին, տեղանունը ստուգաբանվում է որպես «արևի լույսով լուսավորված, արևոտ գյուղ»:

Էթնոնիմներից կազմված տեղանուններ և սոցիոտեղանուններ:

¹¹ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 5272:

¹² Տե՛ս Mehriyār, M., *Farhang-e jāme, nāmeh va ābādhāye kohān Esfahān*, vol. 2, Esfahān, 2008, էջ 234:

Jouharān - գտնվում է Իսֆահան շահրեստանի կենտրոնական բախշի Ջեյ դեհեստանում: Տեղանվան հիմքում ընկած է jouhar- «գոհար» բառը, ուստի կարելի է կարծել, որ գյուղը հարուստ է գոհարներով:

Bahārān - գտնվում է Իսֆահան շահրեստանի կենտրոնական շրջանի հյուսիսային Ղահաբ դեհեստանում, հմմտ.՝ bahār «գարուն»:

Jendān - գտնվում է Իսֆահան շահրեստանի Քուհփայե բախշի Ռուդաշթ դեհեստանում: Jend նշանակում է «մեծ հող», ըստ երևույթին գյուղը մեծ հողակտորներ է ունեցել, մեծ տարածք է զբաղեցրել:

Keštārān - գտնվում է Ֆերեյդունշահր շահրեստանի կենտրոնական շրջանի Փոշթեքուհ-ե Մուզունի դեհեստանում:

Kamandān - գյուղ Իսֆահան շահրեստանի Ջելգե շրջանի Էմամզահե-ե Աբդուլազիզ դեհեստանում: Kamand նշանակում է «պարան», որ գցում են թշնամու կամ որսի պարանոցին:

Savārān - գտնվում է Ֆարիդան շահրեստանի կենտրոնական շրջանի հարավային Վարզադ դեհեստանում: Savār նշանակում է «հեծյալ», որից հետևում է, որ տեղանունը կարելի է ստուգաբանել որպես «հեծյալների գյուղ»:

‘Arūsān - գյուղ Նային շահրեստանի Խորոբիաբանաք շրջանի Բիաբանաք դեհեստանում: Տեղանունը նշանակում է «հարսնաշատ»:

-ān տեղանվանակերտ ցուցիչով կազմված տեղանունների ցանկը այսբանով չի սահմանափակվում: Այս տարածքի գյուղանուններից են նաև Gūnīān, Nīsān, Kamyārān, Delān, Hermadān, Monšīān, Hīstān, Rārān, Jeladarān, Xurjān, Hādān և այլն:

-gerd/-jerd

-gerd և դրա արաբականացված -jerd տարբերակը (հյ. -կերտ) հանդիպում է Իրանի տեղանուններում՝ տեղանվանակազմիչ գործառույթով: -gerd-ը դասվում է կենսունակ ածանցների շարքը: Այն առաջացել է հին իրան. *kar- «անել, կառուցել» արմատի անցյալ դերբայի *kṛta-/karta- ձևից¹³, այսինքն՝ «արված, կառուցած», և այս ձևակազմիչը ստացել է «քաղաք, վայր, բնակավայր» նշանակությունը:

Իսֆահանի տարածքում արձանագրված տեղանունները, որոնք կազմված են այս տեղանվանակերտ ածանցով, հետևյալներն են.

Dastgerd - տեղանունը Իսֆահանի տեղանվանական համակարգում հանդիպում է Իսֆահան, Ֆարիդունշահր, Բորխար օ Մեյմե շահրեստաններում: Անվան արաբականացված Dastjerd ձևն առկա է նույն նահանգի Իսֆահան, Արդեստան, Նաթանգ շահրեստաններում: Իսկ Գոլփայեզան շահրեստանի Dastjerde <*Dastjerdak տեղանվան ak- > -e վերջավորությունն ունի հետագա հավելումային բնույթ: Իսֆահան շահրեստանի Dastgerd-e Mār տեղանունը նշանակում է «օձի ագարակ», հմմտ.՝ mār «օձ»:

Միլգերդ (Mīlgerd) – գտնվում է Ֆարիդունշահր շահրեստանի կենտրոնական շրջանի Բարֆ-անբար դեհեստանում: Ծագում է *mila-

¹³ Տե՛ս Asatrian, G., նշվ. աշխ., էջ 25:

gird- նախաձևից և նշանակում է «լեռնանցք ունեցող»¹⁴: Տեղանվան առաջին mil բաղադրիչը նշանակում է «պարանոց» < հին իր. *mrdu- Ավեստայում վկայվել է mərəzu ձևով, իսկ քրդ. կրկին մնացել է mil:

Այս տեղանվան համար հնարավոր է առաջարկել նաև *miθta-kṛta¹⁵ նախաձևը, որը կարող է նշանակել «Միթրայի (որպես անձնանուն) կողմից կառուցված բնակավայր»: Նույնանուն ևս մեկ տեղանուն, սակայն -gerd տեղանվան ածանցի արաբականացված -jerd ածանցով Miljerd, գտնվում է Նաթանգ շահրեստանի կենտրոնական շրջանի Քարքաս դեհեստանում՝ Mehrgerd: Mehr- ունի «սեր, կապվածություն» իմաստը, իսկ տեղանունն էլ պարզապես նշանակում է «լավ, պայծառ բնակավայր»:

Ամփոփելով տեսնում ենք, որ Իսֆահանի տեղանվանական համակարգում -gerd (-jerd) ածանցով կազմված տեղանունները մեծ թիվ չեն կազմում:

-Vān տեղանվանակերտ ածանցը տարածված ձևայիններից է Իսֆահանի տեղանուններում: Այս ածանցը ծագում է հին իր. *vāhana- (< *wah- «մնալ, բնակվել» արմատից), ունի «տեղ, բնակատեղ» նշանակությունը, հմմտ.՝ հյ. avan «ավան, փոքրիկ բնակավայր» < *ā-vahana-՝ արաբական նախամասնիկով: Այս ձևայինը Իսֆահանի տեղանուններում ունի միայն ածանցի գործառույթ:

-Vān ածանցը տեղանուններ է կազմում բուսանուններից:

Իսֆահանի տարածքի Իսֆահան շահրեստանի Քուհփայե շրջանի Չաֆարե դեհեստանում գտնվող Randvān գյուղը ունի ընդամենը 5 ընտանիք բնակիչ: Սակայն ծաղկաշատ գյուղ է, որը արտացոլվում է նաև անվան մեջ: Գյուղանունը կազմված է բուսանունից Rand «ծփնի, դափնեվարդ» և -vān քննարկվող ձևայինից: Անունը նշանակում է «ծփնիների գյուղ»: Նույն շահրեստանի կենտրոնական շրջանի Բարբան-ե Շոմալի դեհեստանում է Kanjvān գյուղը: Այս գյուղանվան հիմնաբառը՝ Kanj «քնջուր» բուսանունն է (հմմտ.՝ արուզեդարադի kanji, Աբյանեի konji, դոհրուդի kanjet, պրսկ. konjed, քրդ. k'injū, իր. > հյ. քնջուր)¹⁶: Այս տեղանունը նշանակում է «քնջուրի գյուղ»: Հաջորդ տեղանունը կրկին կազմված է բուսանունից Jalvān: Այս բնակավայրը գտնվում է Իսֆահան նահանգի կենտրոնական շրջանի Ղահաբ-ե Շոմալի դեհեստանում և կազմված է Jal ծառատեսակի անունից, որը կարճահասակ ծառ է, թավշյա տերևներով և մշտադալար: Բավական տարածված է Իրանի հյուսիսային շրջաններում, հմմտ.՝ գիլ., մազ. մազ. jal, jala, լահիջ. jalli, պրսկ. Jalak, ևն (լատ. անունն է՝ Laurocerasus)¹⁷: Գոլփայեզան շահրեստանի կենտրոնական շրջանի դեհեստաններից մեկը կոչվում է Neyvān, որի առաջին բաղադրիչը, կարծում ենք, ունի «եղեգ» նշանակություն:

¹⁴ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 25:

¹⁵ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 25:

¹⁶ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 45-46:

¹⁷ Տե՛ս **Mozaffarian, V.**, A Dictionary of Iranian Plant Names, Tehran, 2007, էջ 314, № 4369, 4370:

նր: Տեղանունը նշանակում է «եղեգներով հարուստ գյուղ, ավան»:

Բսֆահանի Նային շահրեստանի կենտրոնական շրջանի Բահարեստան դեհեստանի Xārvān տեղանունը կազմված է Xār «ժայռ, քար» միավորից, հմմտ.՝ պիլվ. Xār, հյ. քար¹⁸: Տեղանունը նշանակում է «քարաշատ ավան»: Նույն նշանակությունն ունի նաև կենտրոնական շրջանի Ջի դեհեստանի Sanjvān տեղանունը (հմմտ.՝ Sanj < sang «քար» < h. պ. aθanga-, *asanga-)¹⁹:

Zevān բնակավայրը գտնվում է Բսֆահանի Բսֆահան շահրեստանի կենտրոնական շրջանի Ջեյ դեհեստանում: Այս տեղանունը նման է *Uzahvān ձևին, որի Uzah- բաղադրիչն էլ հանգում է մ. պ. zahāp < *zahaka- «աղբյուր» < *uz- ahaka- նախաձևին: Տեղանունը նշանակում է «աղբյուրաշատ գյուղ»: Այս իմաստն ունի նաև նույն շրջանի Ղեհարե-Շոմալի դեհեստանի Anduvān տեղանունը: Հնարավոր է, այս տեղանվան առաջին բաղադրիչը՝ Andu- ունի «աղբյուր» նշանակությունը (հմմտ.՝ հին իր. *hindu-, ավ. həndū «գետ, աղբյուր») ²⁰:

-Vān տեղանվանման ձևությամբ կամ երեք տեղանուն արձանագրվել է մեր կողմից՝ Քարարաջ դեհեստանում՝ Kabajvān, Մանգարիյե դեհեստանում՝ Bevān, կենտրոնական շրջանում՝ Qambovān, որոնց իմաստաբանական և ծագումնաբանական քննությունը մեզ համար դժվար է:

Ինչպես տեսնում ենք, Բսֆահան նահանգում ունենք տեղանվանակերտ ձևերի չափավորություն, որը, սակայն, չի ենթադրում դրանց սահմանափակ գործածություն: Այդ ցուցիչներն են՝ -ābād, -ān, -gerd/-jerd, -vān:

ЭЛАЕ ТАХВАЕИ – Топонимические суффиксы топонимов Исфahanской губернии. – Самым распространенным и жизнеспособным методом словообразования топонимов Исфahана является суффиксация посредством топонимических суффиксов. Однако список суффиксов, составляющих топоним в Исфahане, довольно ограничен: -ābād, -ān, -gerd/-jerd, -vān. В статье рассматриваются конструкции с указанными топонимическими суффиксами.

Ключевые слова: *Иран, топонимы, Исфahан, топонимические суффиксы, семантика*

ELAHEN TAGHVAEI – Toponymical Suffixes of the Toponyms of Isfahan Province. – The most widespread and viable method of word-composition of the toponyms of Isfahan is suffixation by means of toponymic suffixes. However, the list of suffixes that make up the toponym in Isfahan is rather limited: -ābād, -ān, -gerd / -jerd, -vān. The article deals with compilations with the indicated toponymic suffixes.

Key words: *Iran, toponymy, Esfahan, toponymical suffixes, semantics*

¹⁸ St' u Horn, P., Der Neupersishen Etymologie, Strassburg 1893, էջ 102, № 461:

¹⁹ St' u Gershevich, I., Dialect Variation in early Persian, *Philologia Iranica* (ed. By Nicholas Sims-Williams), Wiesbaden, 1985, էջ 194-206:

²⁰ Lurje, P. B., The element -kaθ/-kand in the place-names of Transoxiana, *Studia Iranica* 32, (2003), էջ 201: